

ХАРАКТЕРИСТИКА АДАПТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ І КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У СПІВРОБІТНИКІВ МВС УКРАЇНИ — УЧАСНИКІВ АТО

*Харківська медична академія післядипломної освіти,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Вивчено копінг-стратегії постстресової дезадаптації у співробітників МВД, які брали участь у бойових діях. Установлено емоційно-афективний та психопатоподібний варіанти психологічної дезадаптації, які різнилися рівнем продуктивності емоційних, когнітивних та поведінкових стратегій. Порівняно з результуючими показниками проактивного копіngu встановлено більш виражену дезадаптацію особистості з психопатоподібним варіантом. Порівняно з показниками життєстійкості та постстресорного зростання встановлено, що в учасників АТО з емоційно-афективним варіантом змін дезадаптація менш виражена. Це супроводжується наявністю більш широкого спектра ресурсів для успішної інтеграції набутого досвіду в структуру особистості.

Ключові слова: копінг-стратегія, посттравматична дезадаптація, стрес, посттравматичне зростання, адаптаційні ресурси.

Зміни суспільних відносин в Україні, які виходять за рамки звичайного досвіду та наближаються до перманентного характеру, не можуть не позначитися на стані психічного здоров'я населення [1, 2]. Ці зміни та події призводять до розвитку соціально-стресових розладів, а участь населення в бойових діях — до розвитку в їх учасників посттравматичного стресорного розладу [2–4]. Порівняно з ними доклінічні порушення у вигляді постстресової психологічної дезадаптації зачіпають у рази більшу кількість населення, особливо співробітників МВС України, які відчули на собі весь спектр зазначених подій [4–6]. Вони використовуються тією чи іншою із сторін суспільства у їх протистоянні, змінюються навантаження на їх службу та роль у суспільстві, ставлення до них населення та влади, участь у боях із мешканцями цієї ж країни. Ступінь дезадаптації особистості внаслідок стресорного впливу залежить від системи психологічного захисту, до складу якої входять копінг-стратегії та адаптивна поведінка під час стресу та після нього. Ці чинники є важливими для прогнозування та профілактики розвитку психологічної дезадаптації, її корекції після впливу стресорних факторів.

Мета цього дослідження — вивчення формування та стану механізмів копінг-стратегій і адаптивної поведінки у співробітників МВС України з проявами психологічної дезадаптації після участі в АТО.

Було проведено клініко-психологічне і психодіагностичне обстеження 205 співробітників МВС України віком 29–37 років, які перебували на службі не менше як із 2010 р. Із них 148 обстежених брали участь у проведенні АТО протягом 2014–2015 рр. (основна група, ОГ); 57 — не

брали участі в АТО (група порівняння, ГП). У дослідженні було застосовано такі методики: Шкалу оцінки тяжкості впливу травматичної події (Impact of event Scale-R — IES-R) [7], Діагностику копінг-стратегій Е. Хайма [8], Багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛО-АМ) [9], тест життєстійкості в адаптації Д. О. Леонтьєва, О. І. Рассказової [10], Опитувальник проактивного копіngu (PCJ) [11], тест «Схильність до відхиляючої поведінки» (А. Н. Орел) [12]. Результати оброблялись методами статистичного аналізу.

У результаті дослідження у 89,86 % службовців МВС України, які брали участь в АТО, виявлено різні за вираженістю дезадаптивні прояви. У 8,78 % із обстежених симптоми досягали клінічного рангу, але були недостатніми для виставлення клінічно окресленої нозологічної форми порушень. У соматичній сфері 68,92 % опитуваних є ознаки вегетативної дисфункції, що мали пароксизмальний характер. Установлено доклінічні порушення з боку емоційного, когнітивного та поведінкового рівнів особистості. На підставі аналізу феноменології психологічної постстресової дезадаптації визначено два варіанти її перебігу: емоційно-афективний, що характеризується переважаючими проявами з боку емоційної сфери (група 1, $n = 75$), та психопатоподібний (група 2, $n = 73$), для якого характерні переважно поведінкові, когнітивні прояви та невротичні включення на тлі емоційних скарг. Визначено дисонанс оцінки дезадаптивних проявів самими учасниками АТО та їх оточенням. Поведінкові прояви та особливості реагування обстежених розцінювали як позитивні набуті якості, що допомагають їм у мирному житті, тоді як оточуючі негативно оцінювали набуті зміни.

Обстеженим групи 1 із емоційно-афективним варіантом психологічної дезадаптації притаманні напруження відносин сім'ї із суспільством, висока інтенсивність емоційних проявів та їх лабільність, утруднення підтримки контактів та схильність до дезадаптації на тлі екстраверсії. Результати впливу психотравмуючої ситуації достовірно вищі за шкалами «Вторгнення» та «Фізіологічне збудження». В учасників АТО з емоційно-афективним варіантом перебігу достовірно підвищена загальна життєстійкість. Щодо психологічного захисту група відрізнялася достовірно більшою напругою лише за шкалою «Заміщення».

При психопатоподібному варіанті, який визначено в обстежених групи 2, емоційні особливості індивідуального розвитку особистості представлені показниками сімейного дефіциту, зниженням сили «Я» та впевненості у собі, високою схильністю до соматичних реакцій на тлі низького спротиву стресу, напругою у стосунках із близькими та суспільством. У групі 2 на вплив стресорного чинника переважає реакція уникнення, при цьому знижена загальна життєстійкість. Із психологічного захисту напруга достовірно більш висока за шкалами «Вигіснення», «Регресія» та «Заміщення», а за шкалою «Компенсація» — низька. При порівнянні результатів дослідження прослідковується зв'язок між клінічними проявами варіантів дезадаптації, локусами фрустрації, соціальним та сімейним оточенням, біографією та життєвим шляхом, результатами впливу травматичної події, життєстійкістю та способами психологічного захисту.

Зазвичай на тлі виявлених змін важливим є вивчення стану адаптивної поведінки. Застосовуючи для цього діагностику копінг-стратегій Е. Хайма, встановлено стратегії, які відповідно до методики поділялись на: «П» — продуктивну (допомагає швидко й успішно подолати стрес); «В» — відносно продуктивну (допомагає в деяких ситуаціях, не дуже значущих або при невеликому стресі); «Н» — непродуктивну (не усуває стресовий стан, сприяє його посиленню) (табл. 1).

При емоційно-афективному варіантові психологічної дезадаптації майже половину (45%) з когнітивних копінг-стратегій становила продуктивна стратегія підвищення самооцінки, самоконтролю, віри у свої сили та ресурси для подолання стресу; 20% — відносно продуктивна стратегія надання змісту та переоцінки події, а решту — непродуктивні стратегії ігнорування (20%) та диссимуляції (15%). Вони зводилися до пригнічення почуттів, емоцій, відмови від подолання труднощів та зневіри у своїх силах. При психопатоподібному варіанті лише третину становила відносно продуктивна стратегія надання сенсу стресорній події, а решту — непродуктивні: ігнорування, покора

та розгубленість. Слід відзначити, що в більшій половині учасників групи 2 були наявні непродуктивні стратегії — покора та розгубленість, що відсутні як у групі 1, так і в ГП. Порівнюючи ступінь адаптивності між групами, можна стверджувати, що найменш адаптованою є група з психопатоподібним варіантом дезадаптації, група з емоційно-афективним варіантом виявилася більш адаптованою. Найкраще адаптованою є група порівняння, в якій не використовувалися стратегії, що притаманні учасникам АТО.

Емоційні копінг-стратегії для групи 1 в майже половині учасників мали непродуктивний характер — агресивність, самообвинувачення та придушення емоцій; відносно продуктивний — емоційний розряд, і лише в третині випадків були продуктивними — протест. У групі 2 взагалі емоційні копінг-стратегії були малопродуктивними. Майже в 70% учасників вони були непродуктивними (агресивність, самообвинувачення та придушення емоцій), а в решті 30% — відносно продуктивними (емоційний розряд та пасивна кооперація). У майже 70% випадків подібні стратегії були відсутні в ГП. Отже, за використанням емоційних копінгів група з емоційно-афективним варіантом більш адаптована, а порівняно з ГП обидві групи показали високий рівень стратегій із недостатнім рівнем адаптації.

Вражаючи результати були отримані нами при аналізі поведінкових стратегій, використовуваних обстеженими. У групі з емоційно-афективним варіантом психологічної дезадаптації у 80% випадків виявлено відносно адаптивні стратегії компенсації та відволікання, достовірно більш високі порівняно з групою 2 та ГП. Решті була притаманна непродуктивна стратегія активного уникнення, яка відсутня у ГП та достовірно частіше виявлялася в групі 2. При психопатоподібному варіанті дезадаптації в 30% випадків виявлено непродуктивну стратегію відступу, яка відсутня в інших групах, а показники за стратегіями компенсації та відволікання достовірно значно нижчі, ніж у групі 1. Таким чином, результати аналізу поведінкових копінг-стратегій показали, що в групі з емоційно-афективним варіантом превалюють відносно продуктивні стратегії, ці опитувані, незважаючи на наявність дезадаптації, є більш продуктивно адаптованими, ніж члени групи з психопатоподібним варіантом. В останніх низьку якість адаптації підтверджують високий рівень непродуктивних стратегій — активне уникнення та поява стратегії відступу. Їх частка становила майже 65%.

Проаналізувавши частоту та продуктивність когнітивних, емоційних та поведінкових стратегій, ми оцінювали їх взаємодію у формуванні результуючої стратегії поведінки, що включає усі три

Результати діагностики копінг-стратегій в обстежених (за методикою Е. Хайма)

Копінг-стратегія		Група 1, n = 75	Група 2, n = 73	ГП, n = 60
<i>А. Когнітивні копінг-стратегії</i>				
Ігнорування	Н	20,00±4,62	15,07±4,19	0
Покора	Н	0	27,40±5,22	0
Диссимуляція	Н	14,67±4,09	0	0
Самоконтроль	П	0	0	48,33±6,45
Аналіз проблем	П	0	0	30,00±5,92
Відносність	В	0	0	21,67±5,32
Релігійність	В	0	0	0
Розгубленість	Н	0	27,40±5,22	0
Надання сенсу	В	20,00±4,62 p_1^*	31,51±5,44	0
Установка самооцінки	П	46,67±5,76	0	0
<i>Б. Емоційні копінг-стратегії</i>				
Протест	П	30,67±5,32	0	30,00±5,92
Емоційний розряд	В	20,00±4,62	21,92±4,84	20,00±5,16
Придушення емоцій	Н	9,33±3,36	13,70±4,02	0
Оптимізм	П	0	0	31,67±6,01
Пасивна кооперація	В	0	8,22±3,21 p^*	18,33±5,00
Покірність	Н	0	0	0
Самообвинувачення	Н	25,33±2,59 p_1^*	30,14±5,37	0
Агресивність	Н	34,67±5,50	26,03±5,14	0
<i>В. Поведінкові копінг-стратегії</i>				
Відволікання	В	238,67±5,62 $p_1^* p^*$	9,59±3,45	10,00±3,87
Альтруїзм	П	0	0	18,33±5,00
Активне уникнення	Н	20,00±4,62 p_1^*	34,25±5,55	0
Компенсація	В	42,67±5,71 $p_1^* p^*$	26,03±5,14 p^*	6,67±3,22
Конструктивна активність	В	0	0	16,67±4,81
Відступ	Н	0	30,14±5,37	0
Співробітництво	П	0	0	38,33±6,28
Пошук допомоги	П	0	0	10,00±3,87

* $p < 0,05$. Достовірність розбіжностей p — відносно ГП, p_1 — між групами 1 та 2. Те саме в табл. 2–5.

сфери психічної діяльності. Для цього застосовували опитувальник проактивної долаючої поведінки.

Дані групи з емоційно-афективним варіантом психологічної дезадаптації за всіма шкалами були достовірно нижчими (шкали «Проактивне подолання», «Рефлексивне подолання», «Стратегічне планування») або вищі (шкали «Превентивне подолання», «Пошук інструмента підтримки», «Пошук емоційної підтримки»), ніж у ГП (табл. 2).

При психопатоподібному варіанті психологічної дезадаптації показники були достовірно вищими за шкалами «Рефлексивне подолання» та «Превентивне подолання» і нижчими за шкалами «Проактивне подолання» та «Пошук інструмента підтримки» порівняно з ГП. За іншими шкалами різниця для групи 2 була несуттєвою. У групі 1

порівняно з групою 2 показники шкал «Проактивне подолання», «Рефлексивне подолання», «Стратегічне планування» були достовірно нижчими; за шкалами «Пошук інструмента підтримки», «Пошук емоційної підтримки» — достовірно вищими за відсутності різниці за шкалою «Превентивне подолання». Результати свідчать, що учасники групи 1 більш схильні до прогнозування можливих стресів та підготовки ресурсів для їх подолання. При цьому опитувані використовують пошук необхідних ресурсів та емоційної підтримки з боку оточення. Така поведінка в комплексі з раніше представленими особливостями робить їх успішними, активними, досить агресивними особами, які знають свою мету і докладають максимум зусиль для швидкого її досягнення.

Таблиця 2

Результати обстежених за опитувальником проактивного копіngu, $M \pm m$

Шкала копінг-стратегій	Група 1, $n = 75$	Група 2, $n = 73$	ГП, $n = 60$
Проактивне подолання	22,81±1,57 $p_1^* p^{***}$	27,45±1,73 p^{**}	35,16±2,30
Рефлексивне подолання	20,37±2,13 $p_1^{***} p^*$	36,11±2,45 p^{**}	27,08±2,41
Стратегічне планування	10,71±0,84 $p_1^* p^{**}$	13,48±0,70	14,22±0,83
Превентивне подолання	38,17±1,86 p^{***}	36,22±2,04 p^{***}	23,83±1,74
Пошук інструмента підтримки	19,38±1,06 $p_1^{***} p^{**}$	11,48±0,66 p^{***}	15,78±0,89
Пошук емоційної підтримки	18,66±1,35 $p_1^{***} p^{***}$	12,07±0,85	12,51±0,82

** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Те саме у табл. 3–5.

Таблиця 3

Результати тесту «Схильність до відхиляючої поведінки» А. Н. Орла, $M \pm m$

Шкала	Група 1, $n = 75$	Група 2, $n = 73$	ГП, $n = 60$
Соціальна бажаність	68,12±2,01 $p_1^{***} p^{***}$	54,63±1,89	56,35±1,46
Подолання норм і правил	64,83±2,20 $p_1^{***} p^{***}$	54,22±2,16	50,68±1,63
Схильність до адиктивної поведінки	68,37±2,06 p^{***}	65,15±2,50 p^{***}	43,69±2,04
Саморуйнівна поведінка	53,82±2,15 $p_1^{***} p^{***}$	65,22±2,40 p^{***}	44,30±1,63
Схильність до агресії та насильства	66,04±2,15 $p_1^{***} p^{***}$	45,07±2,16 p^{**}	55,37±2,30
Вольовий контроль емоційних реакцій	49,36±2,57 $p_1^{***} p^*$	67,04±1,92 p^{***}	55,20±2,06
Схильність до деліквентної поведінки	59,27±1,88 $p_1^{***} p^{***}$	47,14±1,86	43,62±2,11

При психопатоподібному варіанті психологічної дезадаптації учасники характеризувалися прогнозуванням можливих стресів та підготовки ресурсів для їх подолання разом із розробкою, плануванням альтернативних шляхів вирішення проблем у перспективі. При цьому вони не шукають активно підтримку та ресурси у своєму оточенні, більше розраховують на свої сили та уміння. Така поведінка у комплексі з раніше представленими особливостями робить їх досить наполегливими, з використанням своїх заслуг та жертв для досягнення матеріальних, соціальних пільг та преференцій. Також вони тією чи іншою мірою можуть спрямовувати свою активність на різні сфери суспільного життя, але більш за все на такі, в яких вони особисто зацікавлені.

На наш погляд, до проведених досліджень необхідно долучити вивчення схильності до відхиляючої поведінки. За результатами опитування встановлено, що в групі 1 учасників АТО за всіма шкалами, а в групі 2, крім шкал 1, 2 та 7, бали були достовірно вищими, ніж у ГП (табл. 3).

Крім того, показники усіх шкал в групі учасників з емоційно-афективним варіантом достовірно вищі, ніж у групі 2. Такий досить несподіваний результат потребував уточнення та пояснення з боку учасників. У результаті було встановлено,

що опитувані групи 1 у разі виникнення відповідних обставин і відсутності у них вибору готові до дій, які відображаються в шкалах тесту. При цьому опитувані відзначають, що такі якості вони набули, перебуваючи в умовах АТО. Учасники групи 2 вважають за можливе використання деяких варіантів адиктивної поведінки, коли обставини їхнього життя стануть для них вкрай важкими.

Зважаючи на викладені результати дослідження, важливим є характеристика життєстійкості, тобто стійкості особистості до стресорного впливу та подолання стресу. Порівняно з ГП, у групі обстежених із емоційно-афективним варіантом перебігу була достовірно підвищена, а з психопатоподібним варіантом — знижена загальна життєстійкість (табл. 4).

Ідентична картина спостерігалася при порівнянні даних груп за кожною шкалою окремо. Така протилежна спрямованість результатів відповідає висновкам змістовного навантаження змін у цих групах, наведених раніше. Це свідчить про те, що опитувані з емоційно-афективним варіантом дезадаптації виявляє значно більш високу стійкість до стресорного впливу, а засвоєні нові способи поведінки та реагування використовуються особистістю для подальшої своєї діяльності без значної шкоди для себе. Це можна

Таблиця 4

Результати тесту життєстійкості в адаптації Д. О. Леонтьєва і О. І. Рассказової, $M \pm m$

Шкала	Група 1, $n = 75$	Група 2, $n = 73$	ГП, $n = 60$	Норма
Життєстійкість	114,27±5,07 p^{***} , p_1^{***}	61,88±5,63 p^*	81,46±5,73	80,72±6,53
Залученість	43,61±3,02 p_1^{**}	30,12±3,01	35,47±3,14	37,64±4,08
Контроль	46,60±3,65 p^{**} p_1^{***}	26,53±3,38	33,19±3,25	29,17±5,43
Прийняття ризику	24,06±3,17 p^* p_1^{***}	5,23±2,08	12,80±4,07	13,91±3,39

назвати основою для більш-менш ефективної реадaptaції, на відміну від психопатоподібного варіанту, при якому зниження життєстійкості свідчить про виснаження ресурсів особистості та їх спрямованість лише на захист своїх інтересів та компенсацію втрат.

Підсумком проведеного дослідження є оцінка стресорного впливу на якості особистості, що дає дослідження посттравматичного зростання (табл. 5).

Таблиця 5

Характеристика посттравматичного зростання, $M \pm m$

Шкала	Група 1, $n = 75$	Група 2, $n = 73$
Відносини з іншими	21,63±0,97 p^{***}	12,37±0,84
Нові можливості	21,81±1,06 p^{***}	7,46±0,83
Сила особистості	17,39±1,04 p^{***}	6,37±0,59
Духовні зрушення	6,62±0,54	8,12±0,67
Збільшення цінності життя	13,82±0,60	13,06±0,51
Посттравматичне зростання	81,23±1,88 p^{***}	47,38±2,04

У порівнянні між групами достовірно більш виражені зміни виявлені при емоційно-афективному варіанті психологічної дезадаптації. Відмінності відсутні лише за шкалами «Духовні цінності» та «Збільшення цінності життя». Результати підтверджують дані інших методик та опитування, які вказують на позитивну оцінку набутих якостей та поведінки особистістю під час участі в АТО та застосування їх у мирному житті. Посттравматичне зростання як сума шкал при цьому варіанті дезадаптації майже в 2 рази перевищувала аналогічний показник для групи 2. При психопатоподібному варіанті як самі показники зростання, так і оцінки змін із боку учасників значно стриманіші. Це є ще одним доказом менш вираженої дезадаптації учасників АТО з емоційно-афективним варіантом змін.

Порівнюючи одержані результати, можна констатувати, що учасники АТО для подолання

стресу використовують непродуктивні та відносно продуктивні копінг-стратегії. Найбільші відмінності порівняно з ГП стосуються когнітивних та емоційних стратегій. Група учасників АТО з емоційно-афективним варіантом психологічної дезадаптації у використанні когнітивних та емоційних стратегій є більш адаптованою порівняно з групою 2, в якій частіше застосовувалися непродуктивні та відносно продуктивні стратегії. Аналіз поведінкових копінг-стратегій показав, що в опитуваних з емоційно-афективним варіантом превалюють відносно продуктивні стратегії, і ця група, незважаючи на наявність дезадаптації, є більш продуктивно адаптованою, ніж обстежені з психопатоподібним варіантом.

Оцінити взаємодію виявлених копінг-стратегій у формуванні результуючої стратегії поведінки, що включає усі три сфери психічної діяльності, дають змогу результати дослідження проактивної долаючої поведінки. Учасники групи 1 більш схильні до прогнозування можливих стресів та підготовки ресурсів для їх подолання, пошуку необхідних ресурсів та емоційної підтримки з боку оточення. Така поведінка робить їх досить успішними, активними та агресивними особами, які знають свою мету і докладають максимум зусиль для швидкого її досягнення. При психопатоподібному варіанті психологічної дезадаптації учасники дослідження характеризувалися прогнозуванням можливих стресів та підготовки ресурсів для їх подолання разом із розробкою, плануванням альтернативних шляхів вирішення проблем у перспективі без пошуку підтримки та ресурсів у своєму оточенні, більше розраховують на свої сили та уміння. Така поведінка робить опитаних досить наполегливими, вони спрямовують свою активність на різні сфери суспільного життя, особливо на ті, що їх цікавлять.

За результатом дослідження також встановлено схильність до відхиляючої поведінки в учасників АТО. Показники всіх шкал у групі 1 достовірно вищі, ніж у групі 2. Визначено, що учасники групи з емоційно-афективним варіантом за певних обставин і відсутності вибору готові до відповідних варіантів відхиляючої поведінки, при цьому вони зазначають, що такі якості набули в умовах АТО.

Учасники групи 2 вважають за можливе використання деяких варіантів адиктивної поведінки за певних обставин їхнього життя. Отже, зміст обставин використання відхиляючої поведінки для обох груп був різним.

Зважаючи на результати дослідження копінг-стратегій, важливою є характеристика стійкості особистості до стресорного впливу та подолання стресу. Порівняно з ГП у групі з емоційно-афективним варіантом перебігу була достовірно підвищена, а в групі з психопатоподібним варіантом — знижена загальна життєстійкість. Це свідчить про те, що обстежені з емоційно-афективним варіантом виявляють значно більш високу стійкість до стресорного впливу, а засвоєні нові способи поведінки та реагування використовуються особистістю для подальшої своєї діяльності без значної шкоди для себе, на відміну від психопатоподібного варіанта, при якому зниження життєстійкості свідчить про виснаження ресурсів особистості, її спрямованість лише на захист своїх інтересів та компенсацію втрат.

Про позитивні зміни особистості, набуті після участі в АТО, вказують результати дослідження посттравматичного зростання. Виражені зміни спостерігаються при емоційно-афективному варіанті психологічної дезадаптації, які вказують на позитивну оцінку особистістю набутих якостей та поведінки під час участі в АТО та застосування їх у мирному житті. Посттравматичне зростання як сума шкал при цьому варіанті дезадаптації майже вдвічі перевищувало аналогічний показник для психопатоподібного варіанта. Це є ще одним доказом менш вираженої дезадаптації учасників АТО з емоційно-афективним варіантом змін.

Таким чином, незважаючи на значні зміни окремих показників копінг-стратегій в учасників АТО з емоційно-афективним варіантом змін, результуючі вказують на менш виражену їх дезадаптацію та наявність більш широкого спектра ресурсів для успішної інтеграції набутого досвіду в структуру особистості. При психопатоподібному варіанті сама дезадаптація більш виражена на тлі значного зменшення ресурсів для успішної реадaptaції.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на встановлення механізмів інтеграції особистістю набутих в АТО змін.

Список літератури

1. *Кровяков В. М.* Психотравматология. Психическая травма, психогении в этиопатогенетических механизмах развития психических расстройств / В. М. Кровяков.— М.: Наука, 2005.— 379с.
2. *Близнюк А. И.* Посттравматическое стрессовое расстройство (ПТСР) у комбатантов: клиника, диагностика, коррекция / А. И. Близнюк // Военно-медицинский журн.— 2015.— № 1.— С. 1–14.
3. Психиатрия войн и катастроф; под ред. В. К. Шамрей.— СПб.: СпецЛит, 2015.— 620 с.
4. *Корнієнко І. О.* Копінг-поведінка сім'ї як предмет психологічного дослідження / І. О. Корнієнко / Проблеми сучасної психології.— 2013.— Вип. 20.— С. 73–283.
5. *Исаева Е. Р.* Копинг-поведение и психологическая защита личности в условиях здоровья и болезни / Е. Р. Исаева.— СПб.: Изд-во СПбГМУ, 2009.— Т. 136.— С. 40–46.
6. *Бугайова Н. М.* Адаптивний потенціал людини та стресова резистентність: синергетичний контекст / Н. М. Бугайова // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.— 2012.— № 24, ч. 5.— С. 33–41.
7. Психологічна корекція посттравматичних стресових розладів: навч.-метод. комплекс; укл. Л. М. Москалюк.— К.: Вид-во НАВС, 2014.— 38 с.
8. *Набиуллина Р. Р.* Механизмы психологической защиты и совладания со стрессом (определение, структура, функции, виды, психотерапевтическая коррекция): учеб. пособ. / Р. Р. Набиуллина, И. В. Тухтарова.— Казань: КГМА, 2003.— С. 23–29.
9. Практическая психодиагностика. Методы и тесты; ред. и сост. Д. Я. Райгородский.— Самара: Бахрах-М, 2001.— С. 549–558.
10. *Леонтьев Д. А.* Тест жизнестойкости: метод. рек. по новой методике психологической диагностики личности с широкой областью применения / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова.— М.: Смысл, 2006.
11. *Водопьянова Н. Е.* Психодиагностика стресса / Н. Е. Водопьянова.— СПб.: Питер, 2009.— 329 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА АДАПТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ И КОПИНГ-СТРАТЕГИЙ У СОТРУДНИКОВ МВС УКРАИНЫ — УЧАСТНИКОВ АТО

П. В. КОЗЫРА

Изучены копинг-стратегии постстрессовой дезадаптации у сотрудников МВД, которые участвовали в боевых действиях. Установлены эмоционально-аффективный и психопатоподобный варианты психологической дезадаптации, которые различались уровнем продуктивности эмоциональных, когнитивных и поведенческих стратегий. По сравнению с результирующими показателями проактивного копинга определена более выраженная дезадаптация личности с психопатоподобным вариантом. По сравнению с показателями жизнестойкости и постстрес-

сорного роста установлено, что у участников АТО с эмоционально-аффективным вариантом изменений дезадаптация менее выражена. Это сопровождается наличием более широкого спектра ресурсов для успешной интеграции приобретенного опыта в структуру личности.

Ключевые слова: копинг-стратегия, посттравматическая дезадаптация, стресс, посттравматический рост, адаптационные ресурсы.

CHARACTER OF ADAPTIVE BEHAVIOR AND COPING STRATEGIES IN UKRAINIAN LAW ENFORCEMENT OFFICIALS PARTICIPATING IN ATO

P. V. KOZYRA

Coping strategies of post-stress maladjustment in law enforcement officials were investigated after taking part in the ATO. Emotional affective and psychopathoid variants of psychological maladjustment, which differed in the productivity level of emotional, cognitive and behavioral strategies, were established. Compared with the resulting performance of proactive coping more pronounced personality maladjustment with psychopathoid variant was determined. In comparison with the indicators of resilience and post-stress growth, it was found that the ATO participants with emotional affective variants of changes, their maladjustment is less pronounced. This is accompanied by the presence of a significant spectrum of resources for successful integration of the acquired experience in the structure of personality.

Key words: coping strategy, post-traumatic maladjustment, stress, post-traumatic growth, adaptation resources.

Надійшла 26.09.2016